

הרקע למלחמת אוגדן

המלחמה, שפרצה בין סומליה לאתיופיה בחודש יולי 1977, לא היתה תוצאה של חילוקי דעות פוליטיים, שהתגלעו בשנים האחרונות, שכן האיבה בין אתיופיה לסומליה אינה חדשה. איבה זו נמשכת מאות שנים ומתבטאת מדי פעם בעימות גלוי. זה זמן רב טוענים הסומלים לבעלות על שטחים נרחבים, המהווים כשליש משטחה של אתיופיה. המדובר במחוזות אוגדן ובמחוזות נוספים הנמצאים באיזור הגבול שבין שתי המדינות. על פי טענתם של הסומלים מאוכלסים אזורים אלה בשבטים דוברי השפה הסומלית, שסופחו שלא כדין לאתיופיה בסוף המאה ה-19. בהתאם לטענה זו שואפים הסומלים במשך שנים לקרוע שטחים אלה מאתיופיה ולספחם לסומליה, והדבר היווה סלע מחלוקת חריף ומוקד לחיכוכים חוזרים ונשנים בין שתי המדינות. חיכוך כזה פרץ ב-1964 כאשר סומליה עודדה את מצדדי הפרישה בחבל אוגדן לנקוט דרכי טרור כנגד אתיופיה. והאֵת-יופים הגיבו על כך בהפצצות על מספר ערים בסומליה.

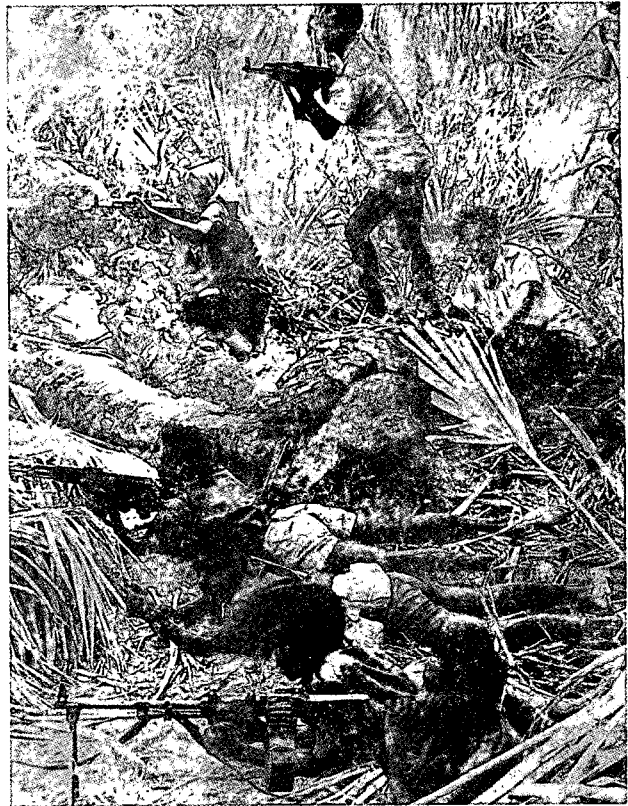
על רקע זה ניתן אולי להניח כי הפלישה הסומלית לאתיופיה הונעה בעיקר על-ידי רגשות לאומיים-אידיאולוגיים, ולא נבעה משיקולים פוליטיים-אסטרטגיים. אולם לא כך הוא! אמנם, אין להתעלם מהמניעים הלאומיים שהיו לסומלים בפלישתם לאתיופיה, אך עם זאת יש להניח כי לפלישה זו קדמה מערכת מסועפת של שיקולים פוליטיים ואסטרטגיים, אשר הכתיבו לסומליה את עיתויה של הפלישה. הרושם המתקבל הוא כי קברניטי סומליה הגיעו למסקנה, שמצבה החמור של אתיופיה הן בחזית הפנימית והן במישור הבינלאומי, היה כזה שאיפשר להם להגשים את שאיפותיהם ההסטוריות ולספח לשטחם את מדבר אוגדן ואת איזור באלה.

בעיות הפנים של אתיופיה

נראה כי ערב הפלישה הסומלית, היה מצבה הפנימי של אתיופיה בכי רע. כת הקצינים השלטת נתקלה בקשיים רבים בביצוע הרפורמות אותן ביקשה להנהיג, והממשלה הלכה ואיבדה את שליטתה בחבל אריתריאה כתוצאה מהתחזקותם של המורדים שם.

כת הקצינים תפסה את השלטון באתיופיה בחודש ספטמבר 1974, לאחר שהדיחה בהפיכה צבאית את הקיסר הישיש היילה סילאס. לאחר ההפיכה החלה לשלוט במדינה ה"מועצה הצבאית" ("דרג"), המורכבת מנציגי היחידות השונות של הצבא האתיופי.

עם עלייתו לשלטון ביקש ה"דרג" להנהיג באתיופיה שידוד מערכות פוליטי וחברתי מואץ ברוח הסוציאליזם. במסגרת זו הכריזו מנהיגייו בחודש מרס 1975 על הנהגת רפורמה אגררית, שביטלה להלכה כל צורה של בעלות פרטית על קרקע, וכן על הלאמתם של חברות, מפעלי תעשייה ורכוש עירוני. הנסינות לביצוע רפורמות אלה נתקלו בהתנגדות בלתי מבוססת בקרב האוכלוסייה גם בסטורים, שלכאורה אמורים היו לתמוך בהם, כמו סטודנטים, משכילים עירוניים, איכרים ופועלים. בנוסף להתנגדות בה נתקלו נסיונות הרפורמה של כת הקצינים, מנעו ממנו גם הפילוג הפנימי ב"דרג" ומאבקי העצמה העקובים מדם והבלתי פוסקים, שהתנהלו בתוכו, לתפקד כראוי ולשלוט כפי שרצה. בפברואר 1977 כאשר הפך הקולונל מנגיסטו היילה-מרים לשליטה היחיד של אתיופיה, נסתיימו מאבקים אלה, אך

מלחמת אוגדן

סרן צבי

וסגן אפרים

בתקופה שנמשכה מיולי 1977 עד למרס 1978 התנהלה בחבל אוגדן, שבאתיופיה, מלחמה עקובה מדם בין צבא סומליה לצבא אתיופיה. במלחמה זו, אשר נפתחה בפלישה סומלית לאתיופיה במטרה "לשחרר" את חבל אוגדן, כלפיו היו לה תביעות הסטוריות, ניתן להבחין בשלושה שלבים: בשלב הראשון, שנמשך מחודש יולי 1977 עד לחודש ספטמבר אותה שנה, זכו הסומלים בנצחונות וכבשו את רוב שטחו של מדבר אוגדן. בשלב השני, שנמשך מחודש אוקטובר 1977 עד לינואר 1978 היתה הפוגה בקרבות. הפוגה זו נוצלה על-ידי האתיופים להתעצמות ולארגון צבאי במטרה להכין את הצבא למתקפת הנגד. השלב השלישי החל בינואר 1978 עם פתיחת מתקפת הנגד האתיופית וסיימוקם של הסומלים מחבל אוגדן. מטרתם של הדברים הבאים לתאר את מהלכה של מלחמת אוגדן, תוך תיאור אור הרקע למלחמה זו וניתוחו הן במישור המקומי והן במישור הבינמעצמתי, והתמקדות בדרך בה הביא הסיוע הצבאי הסובייטי והקובני להשגת הניצחון האתיופי במלחמה.

זיאד ברה

מנגיסטו היילה מרים

אורחים אמריקנים מאתיופיה. במקביל להרעת יחסיה עם ארה"ב נתקלה אתיופיה בגוש מלוכד של מדינות עוינות לה בים סוף. לאחר הפיכת הקצינים ועליית שלטון מרכסיסטי באתיופיה הצטרפה לגוש זה גם סעודיה, אשר נמנעה עד כה מלפעול נגד משטרו השמרני והפרו מערבי של היילה סילאסי. קבוצה זו של המדינות הערביות שלחוף ים סוף, אשר כללה את סעודיה, את מצרים ואת סודאן, הכריזה בפברואר 1977 כי ים סוף הוא ים ערבי וכך קראה תגר על אתיופיה. הכרזה זו, והשתמע ממנה, היינו הגברת הסיוע הערבי הפעיל למורדי אריתריאה במטרה לנתק את החבל מאתיופיה ופעולות מדינות ערב בכיוון זה, לא נתקלו הפעם בהתנגדותה של ארה"ב, אשר התרחקה כאמור מאתיופיה, שנשארה ללא גיבוי מעצמתי כלשהו.

במצב זה החלה התקרבות סובייטית לאתיופיה. התקרבות זו החלה לאחר עליית כת הקצינים לשלטון, והתבטאה במגעים לקבלת סיוע צבאי. אולם מגעים אלה התנהלו באיטיות רבה, תוך שהסובייטים מקפידים, שלא להרגיז יתר על המידה את בעלי בריתם הסומלים, ולא נשאו פירות עד למועד ביקורו של מנגיסטו במוסקבה במאי 1977 במהלכו חתם על שורת הסכמים עם מנהיגי הקרמלין. למרות התקרבות זו בין שתי המדינות, שהתבטאה במיוחד בהסכמים שחתם מנגיסטו במוסקבה, לא היו ערב הפלישה הסומלית לאתיופיה יחסי שתי המדינות הדוקים במידה, שתיצור בקרב שליטי סומליה את התחושה שבמקרה של מלחמה תזכה אתיופיה בגיבוי המעצמתי של מוסקבה. גם מבחינה צבאית נראה מצבה של סומליה באמצע שנת 1977, עדיף על זה של אתיופיה. בעוד שאתיופיה חסרה גיבוי מעצמתי כלשהו, נהנתה סומליה מתמיכתה המדינית ומסיועה הצבאי של ברה"מ. מרקם היחסים העדין, אשר נוצר בין ברה"מ וסומליה מאז עלייתו של זיאד בארה לשלטון בסומליה (1969), הביא לשיפור כמותי ואיכותי בצבא הסומלי, ולהפיכתו לאחד הצבאות המעולים באפריקה. אלפי מדריכים סובייטים שהו דרך קבע בסומליה כיועצים ומדריכים, וחילים סומלים רבים יצאו להשתלמויות בברה"מ. בניגוד לחוסנה הצבאי של סומליה, נמצאה אתיופיה במחצית השנייה של שנת 1977 על פרשת דרכים גם מהבחינה הצבאית. זה עתה היא התנתקה מארה"ב ואילו יחסיה הצבאיים עם ברה"מ היו רק בשלב התחלתי וצבאה לא היה חמוש ומאומן במידה מספקת. הרושם המתקבל הוא כי לאור

בחודש יולי 1977 היה עדיין רישומם של מאורעות אלה טרי, ומנגיסטו לא הצליח בשלב זה לבסס את שלטונו במידה מספקת. במקביל לקשיים בהם נתקל שלטון הקצינים בביצוע תכניות הרפורמה שלו, חל גידול בכוחם של מורדי אריתריאה, ואת יפיה הועמדה בפני הסיכון של התנתקות חבל אריתריאה ממנה.

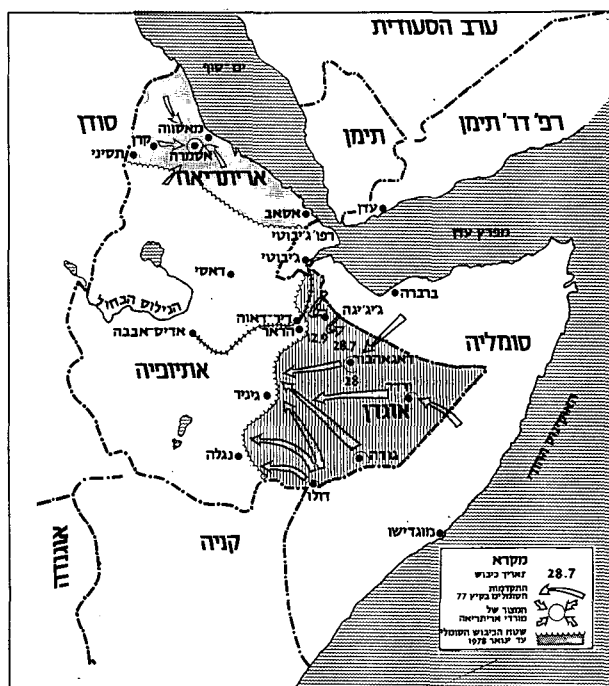
מזה כ-16 שנה מנהלת אתיופיה מלחמה קשה נגד מורדי אריתריאה, המחוז הצפוני של אתיופיה, אשר סופח אליה שנית ב-1962. לאחר עלייתו לשלטון ניסה אמנם ה"דרג" לפתור את בעיית אריתריאה בדרכי שלום, אולם ניסיון זה נכשל בשל התנגדותם של רוב תושבי אריתריאה, שהם מוסלמים על-פי דתם, להגיע להסדר, בשל המשך דבקותם בדרישתם לקבלת עצמאות מלאה ובשל מאבקם לגיתוקה של אריתריאה מאתיופיה. למרות שמ-שלת הקצינים שלחה בסוף שנת 1974 ובתחילת 1975 צבא רב לאריתריאה במטרה לדכא את המרידות שם, הרי שידם של המורדים, שקיבלו ציוד צבאי רב מסוריה, עיראק ולוב, וסיוע כספי מסעודיה וכווית, היתה על העליונה. הדברים הגיעו לידי כך, שבאמצע שנת 1977 היתה אריתריאה נתונה למעשה לשלי-טתם המלאה של המורדים וכוחות הצבא האתיופיים היו מכות-רים במספר ערים, בכללן עיר הנמל הגדולה מסאווה.

הרושם המתקבל הוא כי ערב הפלישה היה מצבה הפנימי של אתיופיה כפי רע. כת הקצינים, שנתקלה באופוזיציה פנימית, התקשתה לבצע את תכניותיה המוצהרות, ובמקביל איימו מורדי אריתריאה לנתק את המחוז מאתיופיה ובכך למנוע ממנה את הגישה לים החשובה כל כך עבורה. אולם, מצוקתה של אתיופיה באותה עת לא הצטמצמה במישור הפנימי בלבד, ושליטיה עמדו בפני שוקת שבורה גם במישור החיצוני.

מעמדה של אתיופיה בזירה הבינלאומית ערב הפלישה

גם במישור הבינלאומי לא שפר גורלה של אתיופיה, ובחודשים מאי-יולי של שנת 1977 נראה היה כי אתיופיה נמצאת באיזור ה"אפור" ללא גיבוי מעצמתי כלשהו. עד להפיכת הקצינים היתה אתיופיה בעלת בריתה הנאמנה של ארצות-הברית. מסכת היח-סים ההדוקה בין שתי המדינות החלה כבר בזמן מלחמת העולם השנייה וביסודה עמדה שותפות האינטרסים בין שני הצדדים: קיסר אתיופיה סבר שגיבוי ארה"ב יבא לקידומה של אתיופיה ולחילווקה, ואילו ארה"ב ראתה במשטרו של היילה סילאסי מעוז אנטי קומוניסטי, ונכס במישור הגיאוגרפי-אסטרטגי. יחסים אלה התבטאו בסיוע אמריקני מקיף לאתיופיה, הן בתחום הכלכלי והן בתחום הצבאי. הפיכת הקצינים ועלייתו לשלטון באתיופיה של משטר בעל נטיות שמאלניות הביאו לסיומה של מסכת יחסים זו. ארה"ב, במיוחד בתקופת נשיאותו של קרטר, שהדגיש, לפחות בראשית דרכו, את נושא זכויות האדם כקריטריון לקביעת טיב היחסים עם מדינות חוץ, הסתייגה באופן טבעי מעליותו של משטר, שנהג בדרך דיכוי וחסול פיזי. הקצינים האתיופיים לעומת זאת נטו לראות בארה"ב את הגורם למצבה העגום של אתיופיה במישור הפנימי ובזירה הבינלאומית. יחסי שתי המדי-נות הגיעו לשפל המדרגה בתחילת שנת 1977, כאשר החליט הנשיא קרטר לכלול את אתיופיה בין המדינות שלא תקבלנה סיוע צבאי בשל פגיעתה בזכויות האדם. בתגובה על החלטה זו של הממשל האמריקני הורה מנגיסטו על סגירת המרכזים האמ-ריקניים, האזרחיים והצבאיים, בארצו, ועל גירוש של מאות

בהם סבלו שני הצדדים אבידות רבות. באוקטובר 1977 פסקה הלחימה. הסומלים החזיקו באותה עת במרביתו של מדבר אוגדן ובעיר ג'יג'יגה. במהלך הקרבות, בהם ספגו מפלה משפילה, גילו האתיופים רמת לחימה נמוכה בהרבה מזו של הסומלים. אלה הוכיחו עצמם כלוחמי מדבר טובים. הכוחות האתיופיים באיזור היו מועטים יחסית חלקם הגדול השתייך למיליציה, אשר מטבע הדברים נופלת בהרבה ברמת אימוניה וביצועיה מהצבא הסדיר. יתר על כן, מרבית אנשי המיליציה אומנו רק שבועות מעטים לפני פרוץ הקרבות, והדבר נתן את אותותיו במהלך המלחמה. חיל האוויר האתיופי, בניגוד לכוחות היבשה, גילה יכולת טובה והשיג עד מהרה עליונות אווירית באוגדן. למרות המפלות הכבדות שספג הצבא האתיופי, היה ברור לכל כי המצב שהתהווה אינו סופי; הסומלים, למרות הצבא הטוב והמאומן שעמד לרשותם, הגיעו בשלב זה לקצה גבול יכולתם הצבאית, בעוד שאתיופיה, שאוכלוסייתה גדולה פי שמונה מזו של סומליה והיא עשירה ממנה במשאבים לא התייאשה עדיין. באוקטובר 1977, עם תחילת ההפוגה בקרבות החלו שלטונות אתיופיה לארגן את צבאם במהירות במטרה להדוף את הפולשים הסומלים ממדבר אוגדן.

הפלישה הסומלית — ציור חדירה

היחסים הצבאיים בין ברה"מ לאתיופיה

בסיועה הפעיל של ברה"מ נערכה ראורגניזציה כבירה של הצבא האתיופי. זו הזרימה לאתיופיה כמויות גדולות מאוד של נשק, ויועצים צבאיים סובייטיים וקובנים הגיעו באלפיהם לאתיופיה. היו אלה הסובייטיים והקובנים אשר היטו את כף המאזניים יותר לטובת אתיופיה. לפיכך, מן הראוי להקדים לסקירת שלב זה של ההתארגנות האתיופית מספר מילים על האינטרס הסובייטי בקרן אפריקה ועל הסיבות, שעמדו ביסוד ההתקרבות הסובייטית לאתיופיה.

כבר בשלהי שנות ה-60 החלה קרן-אפריקה לתפוס מקום מרכזי בראיה האסטרטגית הסובייטית, בשל מיקומו הגיאוגרפי-אסטרטגי של איזור זה, וקרבתו הן למזרח התיכון על עתודות הנפט שבו, והן לאוקיינוס ההודי התופך בהדרגה לזירה פעילה בהתמודדות הבינעצמתית. עלייתו של זיאד בארה לשלטון בסומליה בשנת 1969 פתחה פתח בפני ברה"מ לחדירה לאיזור. נסיגות השלטון החדש בסומליה לזכות בגיבויה המעצמתי ובסיוע המעשי של ברה"מ נתקבלו בעין יפה על-ידי שליטי הקרמלין, אשר ראו בנסיבות שנוצרו שם הזדמנות להשיג לעצמם דריסת רגל באיזור גיאוגרפי-אסטרטגי חשוב. על רקע זה החלה החדירה הסובייטית לסומליה, שהתבטאה בשיתוף פעולה הדוק הן בתחום האזרחי (הכשרת קאדרים פוליטיים) והן במישור הצבאי (ציוד הצבא הסומלי בנשק סובייטי, אימונו בידי יועצים סובייטיים ששהו בסומליה, וקיום בסיסים צבאיים עצמאיים סובייטיים בסומליה). ברה"מ לא הסתפקה ב"קשר הסומלי", ולאחר עליית כת הקצינים לשלטון באתיופיה, ניסתה להשיג דריסת רגל גם בארץ זו. בין שתי המדינות התקיימו מגעים לאספקת נשק סובייטי לאתיופיה, אולם מגעים אלה לא הניבו פירות עד לחדש פברואר 1977, כאשר מנג'יסטו הפך לשליטה היחיד של אתיופיה. מחודש זה ואילך חלה התקרבות משמעותית ביחסי שתי המדינות, התקרבות שקיבלה ביטוי בולט והפגנתי במאי 1977 בעת ביקורו של מנג'יסטו במוסקבה, ובחתימה על שורת הסכמים, ביניהם הסכם לשיתוף פעולה צבאי בין שתי המדינות. בעקבות ביקור זה

בעיותיה של אתיופיה מבית ומחוץ הגיע זיאד בארה למסקנה, כי השעה כשרה לפתוח במתקפה באוגדן, ולהשיב לעצמו את השטחים ש"נלקחו" מסומליה שלא בצדק.

הפלישה הסומלית

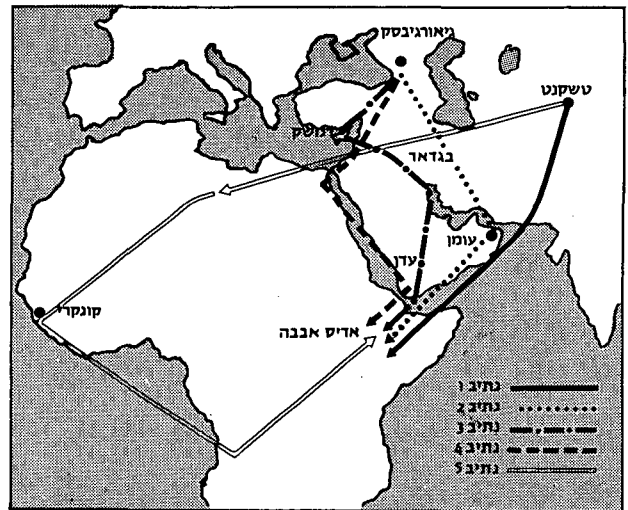
ב-27 ביולי פלשו כ-25,000 חיילים סומלים בסיוע שריון ומטוסיים למדבר אוגדן והחלו מתקדמים בו במהירות. בכך החלה המלחמה בין אתיופיה לסומליה. הצבא הסומלי שהיה בעל כושר לחימה טוב ומוטיבציה גבוהה, מצויד בנשק סובייטי ומאומן על-ידי יועצים מברה"מ הביס בנקל את הגייסות האתיופיים, שנפלו ממנו באיכותם. בזמן קצר, ותוך גרימת אבידות משמעותיות לאתיופים (לטענת הסומלים היו לאתיופים כ-4000 נפגעים והושמדו כ-50 טנקים שלהם), שטפו הסומלים את מדבר אוגדן ונעצרו לבסוף, לאחר שכבשו את מרבית שטחו השומם של המדבר, בקרבת שלוש הערים המרכזיות של האיזור, ג'יג'יגה, דיר-דאוה והראר, בהן התבצרו הכוחות האתיופיים. בספטמבר 1977 התחדשה המתקפה הסומלית, ויעדה המוגדר היה כיבוש שלוש הערים הנצורות. לאחר מספר ימי קרבות נפלה העיר ג'יג'יגה, אולם הערים הראר (בירת אתיופיה בעבר הנמצאת במרחק של כ-70 ק"מ מג'יג'יגה) ודיר-דאוה (מרכז צבאי ואסטרטגי חשוב, הממוקם על מסילת הברזל בין אדיס אבבה לג'יבוטי) המשיכו להחזיק מעמד. על פי דיווחים מהחזית, הצליחו הכוחות הסומליים בסיועם של אלפי לוחמי גרילה חברי "התנועה לשחרור סומליה המערבית" לחדור מבעד לביצות הראר, אך נהדפו משם. גם המתקפה על דיר-דאוה לא הביאה לכיבושה של עיר זו, כיבוש אשר היה שולל מאתיופיה בסיס אוירי חשוב ביותר, ממנו הופעל חיל האוויר האתיופי במלחמה.

במקביל למאמץ לכיבוש שלוש ערים אלה ניסו הסומלים לכבוש אף את העיר נגלה, הנמצאת בחלקה הדרום-מערבי של החזית, אולם הכוחות האתיופיים הצליחו להדפם לאחר קרבות כבדים,

האילוף הסומלי, פתחו הסובייטים במאמץ נרחב ביותר במטרה להביא את הצבא האתיופני תוך חודשים אחדים למצב בו יוכל להביס את הסומלים בשדה קרב. מאמצי סיוע נעשו במספר תחומים החל במשלוח נשק וציוד אחר, וכלה בסיוע לצבא האתיופני בהדרכתו ובארגונו מחדש. במסגרת זו הגיעו לאתיופיה כ-1000 עד 1500 יועצים מברה"מ, וכן מאות יועצים מקובה ומארצות מזרח אירופה ובעיקר גרמניה המזרחית ובלגריה. אלה השתלבו בתוך הצבא האתיופני ונטלו חלק פעיל בארגונו מחדש, באימונו ובהתעצמותו. על-פי מספר דיווחים אף שולבו הסובייטים בעבודות התכנון וההכנה של מבצעים צבאיים אתיופיים, ואף קיימו בידם שליטה על המערך הלוגיסטי האתיופני.

הסיוע הצבאי הסובייטי קיבל ביטוי הפגנתי ברכבת אוירית סובייטית, אשר במשך מספר חדשים החל מנובמבר 1977 הביאה נשק לאתיופיה (זאת בנוסף למשלוחי נשק, אשר הגיעו בדרך הים). רכבת אוירית זו היתה אחת מרכבות האויר הגדולות ביותר שברה"מ קיימה אי פעם, ובמהלכה הופעלו על-פי העיתונות האמריקנית כ-15 אחוזים מכלל צי מטוסי התובלה הסובייטיים. רכבת אוירית זו וכן משלוחי נשק בדרך הים, סיפקו במשך מספר חודשים כמות גדולה של ציוד לחימה, כולל טנ"קים, תותחים, נגמ"שים, משאיות, נק"ל, תחמושת, טילים נ"ט, טילים נ"מ וכן מטוסי קרב ומערכות מכ"מ. אולם, את החלק המכריע בהכשרתו של הצבא האתיופני ובשיקומו מחדש תרמה קובה. זו הפכה בשנים האחרונות ל"חוד החנית" של העולם הקומוניסטי והתערבה באופן פיסיו במשברים בחלקי עולם שור-נים, שהבולט ביניהם היה משבר אנגולה. בין נובמבר 1977 לינואר 1978 הגיעו לאתיופיה בין 15,000 ל-17,000 חיילים קו-בנים, שליש מהם השתלב בכוחות האתיופיים במשימות הדרכה וייעוץ, והיתר פעלו כיחידות עצמאיות — חלקם כמפעילי ציוד לחימה (בעיקר מטוסים, מסוקים ואף טנקים, תותחים וכו') והיתר הופעלו כעוצבות שדה עצמאיות (שתיים ממוכנות ואחת חיי"ר) שתפקידן היה להוות את חוד המחץ של הצבא האתיופני לכשיפתח במתקפת הנגד. הצבא האתיופני, אשר ציוד ואומן מחדש, ואשר גייס לשורותיו עשרות אלפי אנשי מיליציה שאומנו אף הם על-ידי המדריכים הקובנים החל איפוא להערך בסוף שנת 1977, באיזור אוגדו, כאשר מירב עוצמתו התרכזה באיזור הערים דיר-דאוה והראר.

למרות שהמוראל האתיופני לאחר התבוסה בקרבות יולי-אוקטובר 1977 היה עדיין נמוך, ולמרות שאנשי המיליציה שהתגייסו בהמוניהם, והיוו באותה עת את רוב הצבא האתיופני לא היו יכולים להחשב כצבא סדיר ומאומן, הרי שכפות המאזן הצבאי החלו ליטות לטובתה של אתיופיה. סומליה, אשר התנתקה בחודש נובמבר 1977 מברה"מ, נותרה ללא גיבוי מעצמתי והתקשתה להשיג לה מקורות חדשים להשלמת הציוד הצבאי שאיבדה בקרבות. אמנם, מספר מדינות פרו-מערביות כגון אירן, סעודיה, מצרים (ואפילו עירק הפרו-סובייטית) סיפקו לסו-מליה סיוע כספי וצבאי מוגבל, אולם הדבר לא היווה תחליף ראוי לשמו לסיוע הסובייטי שהפסיק לזרום לסומליה. לאור נחיתותם הגדלה של הסומלים, פתחו אף הם בהכנות נמרצות לקראת מתקפת הנגד האתיופית הצפויה. במסגרת זו גייס הצבא הסומלי לשורותיו עשרות אלפי מגויסים חדשים ואף שילב במסגרתו את לוחמי הגרילה הסומלים באוגדו, והפעילם בדרך כלל כיחידות עצמאיות. כך ניצבו זה מול זה בחודש

נתיבי הרכבת האוירית הסובייטית לאתיופיה

החלו מגיעים לאתיופיה משלוחי נשק, וכן מומחים סובייטים ומזרח אירופאים לסיוע בקליטתו של נשק זה ובתחזוקתו. במקביל יצאו אנשי צבא אתיופים להשתלמויות בברה"מ. מה היו אם כן הגורמים אשר הגיעו את ברה"מ לקשור קשרים כה הדוקים עם אתיופיה ולהסתכן בהתדרדרות יחסיה עם בת בריתה בקרן אפריקה, סומליה. במבט לאחור נראה כי מאחורי התקרבותה של ברה"מ לאתיופיה עמדה מערכת השיקולים הבאה:

שיקולים גיאוגרפיים — לסובייטים היה עניין ברור בביצור מעמדם בקרן אפריקה לא רק על-ידי הישענות על סומליה ועל רפובליקת דרום תימן לבדן, אלא גם שאפו להעמיק את חדירתם בקרן אפריקה כולה. אתיופיה נתפסה לפיכך בראיה הסובייטית כגורם חיוני להשגת מטרה זו, שכן לאור הערכתה של ברה"מ יש לאתיופיה הפוטנציאל להפוך לכוח עיקרי בקרן אפריקה וביים סוף. אוכלוסייתה של אתיופיה, הגדולה כאמור פי שמונה מזו של סומליה, שולטת על הקטע הדרומי של ים סוף, ולחופיה נמלים שיכולים לשרת את הצי הסובייטי. מבחינה כלכלית עשויה אתיופיה, עקב כמויות המשק"ע עם הגדולות שלה להפוך ליצרן החקלאי הגדול בקרן אפריקה. שיקולים גיאוגרפיים — מוסקבה ראתה במנגיסטו מרכסיסט נאמן יותר מאשר זיאד בארה ולפיכך היתה נכונה להעניק לו סיוע ככל שידרש לשמירת משטרו. יתר על כן, ככל הנראה לא העריכו הסובייטים, שתמיכתם באתיופיה תביא לניתוק מוחלט בינם לבין סומליה. הם הגיעו כי ביכולתם לסלק את האמריקנים מאתיופיה ולצרפה לחוג השפעתם, ובמקביל לשמור על מאחזם בסומליה, זאת בשל התלות המוחלטת של סומליה בסיוע הצבאי הסובייטי.

התארגנות מחדש בצבא האתיופני

התקופה שמנובמבר 1977 ועד לינואר 1978, שהייתה תקופת הפוגה בקרבות, עמדה בסימן מאמצי התעצמות והתארגנות כבירים של האתיופים, מאמצים אשר תוכננו והתבצעו בסיוען הפעיל של ברה"מ, ארצות הגוש הסובייטי וקובה לאחר ניתוק היחסים בין ברה"מ לסומליה, בחודש נובמבר 1977 ולאחר הסרת

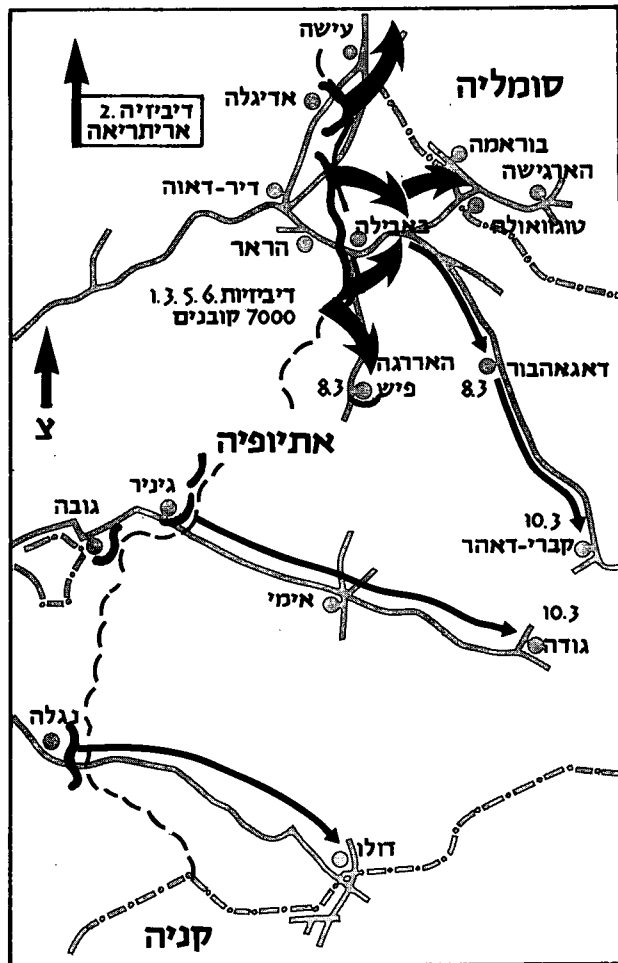
מתקפת הנגד האתיופית

כבר במהלך חודש ינואר 1978 אירעו התנגשויות בין האתי-
פים לסומלים במדבר אוגדן, אך אלה היו פעולות מקומיות
שנועדו "לשפר עמדות". כן ביצעו מטוסי חיל האויר האתיופי
טיסות סיור מעל העמדות הסומליות ותקפו מטרות בעומק
המערך הסומלי. ב-22 בינואר החלה מתקפת הנגד האתיופית.
תכנית המבצע האתיופית גרסה הפעלת מאמצים בשני כיוונים:
האחד — לנוע מדי-דאווה לכיוון צפון-מזרח לאורך מסילת
הברזל לג'יבוטי ולהגיע עד לגבול אתיופיה—ג'יבוטי. להשתל-
טות על מסילה זו היתה חשיבות אסטרטגית רבה. מסילה זו
היוותה את הקשר היבשתי עם ג'יבוטי, שהיה כה חשוב לאת-
יופיה, שכן נמליה שבאריתריאה היו נתונים במצור על-ידי
לוחמי גרילה מקומיים. המאמץ השני היה צריך להתבצע
ישירות בציר שמדרום-מזרח להראר — לעבר העיר ג'יג'יגה
הכבושה בידי הסומלים. סביב עיר זו רוכזו עיקרו של הכוח
הסומלי. ההנחה היתה שעם נפילת העיר ג'יג'יגה יתמוטט
המערך הסומלי כולו ותחיל נסיגה מבוהלת.

המבצע שעמד בפני האתיופים לא היה מן הקלים. הפעלת עוצ-
נות ממוכנות בקרבות תנועה, ותמרון בשטחים הרריים ומבו-
תרים וחסרי דרכים צפנו בחובם קשיים לוגיסטיים לא מעטים.
זאת בנוסף לפעילות הצפויה של לוחמי "החזית לשחרור מערב
סומליה", אשר תנאי השטח הקשים הקלו על מלאכתם ואפשרו
להם תקיפת הגייסות המתקדמים בצירים הרריים. עם פתיחת
מתקפת הנגד התקדמו הכוחות האתיופיים (שהופעלו במאמץ
לאורך מסילת הברזל) במהירות ולא נתקלו בהתנגדות רצינית.
המאמץ לעבר ג'יג'יגה פוצל לשני צירים, כאשר אחד מהם
התקדם ישירות לעברה והחלק העיקרי נע באיגוף מצפון לעיר
דרך הרי אמהר.

במקביל הופעל על-ידי האתיופים כוח מוטס, אשר נחת בעורפו
של המערך הסומלי בג'יג'יגה. אף אחד מצירים אלה לא היה קל
למעבר. הכוחות שכללו טנקים, תותחים ושיירות אספקה נעו
בדרך לא דרך כאשר גם גשמים עזים היקשו על התקדמותם.

בעוד שמצבו של הכוח שנע בציר הישיר מהראר לג'יג'יגה
היה סביר, נאלצו הטורים הממוכנים של הכוח שנע בציר האוגף
להיצמד לשתי דרכים שאף הן היו בלתי אמינות בתקופת הגש-
מים. נוסף לכך הטרידו לוחמי "החזית לשחרור מערב סומליה"
בפעולות גרילה את הכוחות המתקדמים. חיל האויר האתיופי
הוכיח גם בשלב זה את עליונותו ושלט שליטה מלאה בכל מרחב
הלחימה. כבר עם פתיחת מתקפת הנגד הוונקו מטוסים אתיופיים
לתקיפת מטרות בעומק המערך הסומלי באוגדן ובסומליה גופה.
מרביתו של חיל האויר הסומלי, ששרד מקרבות קיץ 1977, הושמד
הפעם על הקרקע. המטוסים האתיופיים הגישו סיוע אוירי צמוד
ומדויק לכוחות המסתערים. רמתם הגבוהה של הטייסים האת-
יופים נותנת מקום למחשבה שלפחות חלק ממטוסים אלה
הופעלו על-ידי טייסים קובנים. לאחר שהכוחות האתיופיים
התגברו על הנתיבים ההרריים והתקרבו לאיזור ג'יג'יגה נפתח
השלב השני של המתקפה. המערך הסומלי במקום הותקף ממספר
כיוונים, תוך הרעשת ארטילריה ותקיפות אוויריות מאסיביות.
הכוח המוטס הופעל ממטוסים ומסוקים, אשר הנחיתו והצניחו
יחידות מעורבות קובניות-אתיופיות על צידו, אשר כלל רק"מ

מתקפת הנגד האתיופית — צירי תדירה

מהלכי הקרבות באיזור ג'יג'יגה

ינואר 1978 צבא אתיופי משוקם ומאורגן מחדש, הנתמך על-
ידי יחידות עצמאיות קובניות מול צבא סומלי שבע קרבות ובעל
מוראל מתדרדר והולך. במצב זה קשרה השעה להתקפת הנגד
האתיופית, וזו אכן נפתחה בסוף חודש ינואר 1978.

שלוש חטיבות (שתיים ממוכנות ואחת חי"ר) לצד היתדות האתיופיות. הפעלתן של יחידות אלה סייעה במידה ניכרת להשגת הניצחון האתיופי.

את עיקר חשיבותה של המלחמה בקרן אפריקה יש לראות במישור הגלובאלי ולא במישור המקומי בלבד. מלחמה זו לא היוותה עימות צבאי גרידא בין שתי מדינות אפריקניות אלא שימשה סלע מחלוקת חריף במאבק הבינמעצמתי, כתוצאה מהפ"עלתם של גייסות קובניים ויועצים סובייטים בקרבות לצד האתיופים. מהלכיה של ברה"מ במשבר בקרן אפריקה מהווים אנטי-תיזה לדעה על-פיה ההנהגה הסובייטית היא שמרנית, אינה נוטה לפעול באופן בלתי שגרתי ונמנעת מליטול על עצמה סיכונים גבוהים. שליטי ברה"מ התגלו במשבר זה כמנהיגים בעלי תעוזה, המוכנים לקחת על עצמם סיכונים גבוהים במטרה לנצל נסיבות מזדמנות להשגת מטרות אסטרטגיות. הסיכון אותו נטלה ברה"מ בהתקרבותה לאתיופיה היה כפול: מחד גיסא היא סיכנה את מאחזה האסטרטגי הגדול ביותר באפריקה (קרי — סומליה), תמורת השקעה בעלת סיכוי רווח בלתי ברורים, ומאידך גיסא הסתכנה בתגובה מערבית חריפה, שכן פעולתם באתיופיה, שכללה הפעלה מסיבית של קובנים בנוסח אנגולה — עלולה היתה להיתפס כחריגה מכללי המשחק הבינמעצמתי. מכל מקום, ההימור הסובייטי על אתיופיה, שנראה בחודש נובמבר 1977 (עם סילוקם של היועצים הסובייטים מסומליה) כפרי שיקולים מוטעים, נשא את הרוח חים הצפויים: לברה"מ יש כיום דריסת רגל חזקה באתיופיה ואין להוציא מכלל אפשרות כי סומליה, אשר נתקלת בקשיים בהשגת מקורות נשק תחליפיים לברה"מ, תחדש בעתיד את קשריה עם מוסקבה.

לעומת התנהגותה האקטיבית של ההנהגה הסובייטית גילה המערב פאסיביות, ולהוציא הכרזות המגנות את מעורבותה של מוסקבה בקרן אפריקה, ואיומים מרומזים (כגון איומו של הנשיא קרט בינואר 1978 שניסה לכרוך את המצב בקרן אפריקה בהתקדמות שיחות סאל"ט), לא נקטו מנהיגיו כל צעדים קונקרטיים לשמירת האיזון האסטרטגי בקרן אפריקה. עם זאת, המצב בקרן אפריקה אינו חד וחלק מבחינתה של מוסקבה. אתיופיה הצליחה אמנם להדוף את הגייסות הסומליים משטחה, אולם עדיין נמשכת מלחמת הגרילה במדבר אוגדן ואתיופיה עומדת בפני קשיים לא מבוטלים אף בחזית הארית-ריאית. סביר להניח כי אתיופיה תלחץ בעתיד על ברה"מ לסייע לה בדיכוי המרידה באריתריאה, כשם שסייעה לה בהדיפת הפלישה הסומלית משטחה. פניה מעין זו תעמיד את ברה"מ בדילמה בשל מודעותה להשלכות השליליות העולולות להיות להתערבותה באריתריאה על היחסים הבינעצמתיים, במיוחד בעיתוי הנוכחי, שבו הולכת ופגה סבלנות המערב לנוכח פעולות סובייטיות מעין אלה, דבר המתבטא בשליחת הצנחנים הצרפתים והבלגים לואיר (מאי 1978) ובאזהרתו של קרט לסובייטים בחודש זה לבל "ימתחו את החבל יתר על המידה". לא ברור בשלב זה כיצד תגיב מוסקבה על פניה אתיופית מעין זו. מכל מקום, בין אם תיענה מוסקבה לבקשות האתיופים ובין אם לאו, אין להוציא מכלל אפשרות כי בזמן הקרוב תיתכנה התפתחות יות נוספות בקרן אפריקה, הן במישור הפנימי, כלומר בעיית אריתריאה, והן ביחסי אתיופיה-ברה"מ וכפועל יוצא מכך — יחסי ברה"מ-ארה"ב.

תותחים נ"ט ואמצעי סיוע אחרים. במבצע זה נטלו חלק עשרות מוסקים שהוטפו, לפי מספר דיווחים, ע"י טייסים קובנים. קרבות אלה נמשכו מספר שבועות ובשלהי פברואר נפל המתחם שמסביב לעיר גייג'יגה. הכוחות הסומליים, אשר עמדו בלחץ קשה ביותר ולא קיבלו כל תגבורת, התמוטטו ופתחו בנסיגה. גשמים עזים הכבידו על הסומלים הנסוגים, אשר פינו עימם את הנשק הכבד וציוד אחר. העיר, שננטשה, נכבשה כמעט ללא קרב ב-2 במרס. עם נפילתו של המתחם הסומלי בגייג'יגה התמוטטה החזית הסומלית כולה והסומלים פתחו בנסיגה כוללת. לאתיופים ולקובנים לא נותר אלא לזנוב בסומלים הנסוגים ולטהר את האזורים ההרריים, אליהם נמלטו חלק מהסומלים ובעיקר לוחמי הגרילה. מגייג'יגה המשיך הצבא האתיופי להתקדם מזרחה, וכבש את עיירת הגבול טוג וואולה ודרום מזרחה, תוך כיבוש העיירה דאגביר, הנמצאת כ-100 ק"מ מגייג'יגה ואשר בה היה בסיס לוגיסטי מרכזי של הסומלים באיזור. לאחר כיבוש ערים אלו נעו האתיופים לעבר הישובים גברדאוה ופר-פר. במקביל לתבוסותיהם במזרח, פינו הסומלים את כוחותיהם מהאיזור הדרום-מערבי של אוגדן כמעט ללא קרבות. איתם נסוגו אף רבים מחילי הגרילה המקומיים שאומנו על-ידי הסומלים.

כך נסתיימה למעשה מלחמת אוגדן בנצחונה המכריע של אתיופיה, כאשר בראשית מרס לא נותרו עוד גייסות סומליים סדירים בכל שטחה של אוגדן. כן נסוגו מאוגדן רבים מלוחמי הגרילה המקומיים. עם זאת, לא השיגו האתיופים שליטה מלאה במדבר ונשארו ערוכים בישובים ובמתחמים. מלחמת הגרילה במדבר לא הסתיימה ולוחמי "החזית לשחרור מערב סומליה" שבים ומטרידים את הכוחות האתיופיים באוגדן.

בקרבות אלה, סבלו הסומלים אבידות כבדות בנפש ובציוד: אלפי חיילים נהרגו, מתוך 300 הטנקים שהיו לסומלים בראשית מתקפת הנגד, נותרו להם לא יותר מ-25, ומתוך יותר מ-50 מטוסים שרדו כתשעה. אבידות רבות היו גם לאתיופים ולשות-פיהם הקובנים, אשר אבידותיהם בקרבות אלה הוערכו על-ידי גורמים מערביים ב-160 הרוגים ו-300 פצועים.

סיכום

המנסה לסכם את מלחמת אוגדן ולהפיק ממנה לקחים יתקל בקשיים רבים, בשל האינפורמציה המועטה יחסית ו"ערפל הקרב" האופף עדיין מלחמה זו. התמונה המצטיירת ממעט המידע שבידינו היא כי הסומלים הפגינו במהלך הקרבות רמת לחימה גבוהה בהרבה מזו של האתיופים, ורק יתרונם המספרי של האתיופים, הסיוע הצבאי הרב שהוענק להם בציוד וביעוץ, והשתתפותם הפעילה של אלפי לוחמים קובנים בקרבות, הכריעו את הכף לטובת האתיופים. עם זאת יש להצביע על מספר מבצעים צבאיים חשובים. במתקפת הנגד האתיופית, כמו תנועות אגוף שביצעו הכוחות האתיופיים הממוכנים והמשוריינים, סיוע אוירי וארטילרי יעיל, ובמיוחד הפעלת מטוסים ומסוקים להנחתת גייסות שהתבצעה באיזור גייג'יגה. כל הבוחן את המהלכים העיקריים במלחמה אינו יכול להתעלם מחלקם המכריע של הסובייטים והקובנים בביצוע מתקפת הנגד האתיופית. מתקפה זו תוכננה, אורגנה, הוכנה ואף בוצעה בחלקה על-ידי יועצים סובייטים ששירתו בתפקידי יעוץ והדרכה למפקדים האתיופים. בנוסף הפעילו הקובנים במהלך המלחמה